

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2020.29.16>

Marzanna PIOTROWSKA

<https://orcid.org/0000-0001-7554-3710>

Uniwersytet Opolski

e-mail: marzenapiotrowska@o2.pl

O policyjnej profilaktyce zachowań ryzykownych w środowisku szkolnym

Słowa kluczowe: młodzież, Policja, profilaktyka, szkoła, zachowania ryzykowne.

Wprowadzenie

Sklonność do podejmowania zachowań naruszających ład i porządek społeczny od dawna towarzyszyła rodzajowi ludzkiemu, zwłaszcza w fazie kształtowania się tożsamości i wyboru ról społecznych przez jego najmłodszych członków. Już w V w. p.n.e. pewien egipski kapłan opisywał zachowanie młodzieży „w sposób do złudzenia przypominający współczesne utyskiwania na krnąbrność i nieposłuszeństwo dzisiejszego młodego pokolenia”¹. Także i dziś, w czasach dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości społecznej, znacznego przyspieszenia technologicznego i postępującego relatywizmu moralnego, wydają się one narastać z coraz większą siłą. Sprzeciw wobec monotonii dnia codziennego prowadzi do poszukiwania coraz bardziej ryzykownych doznań i sięgania po nowe, alternatywne źródła satysfakcji. Zmieniają się autorytety i obowiązujące wzorce moralne, erozji ulegają podstawowe wartości w próbie dostosowania ich do realiów cywilizacji konsumpcyjnej. Wartości niegdyś nadające życiu sens i stanowiące legitymację tożsamości, we współczesnym świecie tracą to znaczenie i ustępują miejsca innym, o charakterze hedonistycznym, które jawią się jako nowe drogowskazy moralno-obyczajowe² i mogą się zmieniać

¹ K. Pospiszyl, *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań*, Warszawa 1998, s. 5.

² Zob. L. Kocik, *Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata*, Kraków 2006, s.18 i następne.

w zależności od sytuacji życiowej. Niezdolność odraczania gratyfikacji prowadzi do impulsywnych zachowań i chęci natychmiastowego zaspokojenia aktualnych potrzeb. Relacje międzyludzkie zastępowane są przez funkcjonowanie w trybie online, „w którym włada się językiem social mediów, tabletów i szybkich treści [...] Nasze dzieci nie są zdane już tylko na książki i naszą wiedzę”³. I uważają, że same wiedzą najlepiej, czego potrzebują. „Oni zwyczajnie nie zdają sobie sprawy z własnej konfliktowości, bo nie ma w tym pokoleniu więzów, nie ma informacji zwrotnej od bliskich, czy moja niezależność przypadkiem komuś nie zaszkodzi”⁴. Rozluźnienie lokalnych powiązań (zwłaszcza w miastach), przyczynia się do anonimowości i osłabieniu kontroli rodzicielskiej i sąsiedzkiej. Jednocześnie świat dorosłych infantylniej, a w sferze komercji promuje się szybkie dorastanie dzieci jako przyszłych nabywców dóbr i usług. Na te czynniki nakładają się dodatkowo zmiany w sferze fizycznej, poznawczej, społecznej, duchowej i zmiany w wymiarze treści przeżyć emocjonalnych. Skutkiem tego chaosu staje się angażowanie się w czynności, które mogą niepokoić dorosłych. Niektóre z nich są normalną częścią tego etapu życia, budują wiarę we własne możliwości i uczą ważnych umiejętności życiowych, a wraz z wiekiem ulegają wygaszeniu. Poważniejsze manifestowanie zachowań problemowych wymaga już interwencji zewnętrznej. Temu właśnie ma zapobiegać szeroko rozumiana profilaktyka społeczna, uwzględniająca potrzeby i oczekiwania młodzieży szkolnej przy jednoczesnym poszanowaniu praw i przywilejów wszystkich uczestników procesu edukacyjnego. W Polsce fundamenty organizacyjno-prawne, na których opiera się system działań uprzedzających, położono pod koniec lat dziewięćdziesiątych wraz z rozszerzeniem kompetencji samorządów lokalnych. Stopniowo włączały się w niego kolejne instytucje państwowe, społeczności lokalne, podmioty prywatne i modernizująca się Policja.

Podstawy metodologiczne badań własnych

Przeprowadzone przez autorkę badania dotyczyły realizowania przez Policję działalności profilaktycznej za szczególnym uwzględnieniem poglądów młodzieży dotyczących podejmowania zachowań ryzykownych oraz jej oczekiwań wobec Policji w zakresie profilaktyki społecznej. Terenem penetracji badawczych stały się wybrane powiaty województwa śląskiego podlegające pod Komendę Powiatową Policji w Wodzisławiu Śląskim, Komendę Powiatową Policji w Tarnowskich Górach, Komendę Powiatową Policji w Będzinie i Komendę Powiatową Policji w Cieszynie. Badaniami objęto łącznie 503 uczniów z 39

³ *Pokolenie instant*, <http://fleximama.pl/pokolenie-instant/#>.

⁴ H. Świda-Ziembka, *Permisywizm moralny postawy polskiej młodzieży*, [w:] *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Kraków 2002, s. 14.

ósmych klas ze szkół podstawowych (z pominięciem szkół podstawowych dla dorosłych oraz szkół specjalnych) położonych na terenie miast będących siedzibami władz lokalnych: Będzina, Cieszyina, Tarnowskich Gór i Wodzisławia Śląskiego. Uznano bowiem, że to w przestrzeni miejskiej najbardziej uwidaczniają się zachowania problemowe młodych ludzi. Potwierdzają to analizy statystyk policyjnych, z których wynika, że blisko 60% miast generowało 80% przestępczości. Powiaty przygraniczne (cieszyński i wodzisławski) zamieszkiwało 249 ankietowanych, a inne (będziński i tarnogórski) reprezentowało 254 uczniów, średnia wieku wyniosła odpowiednio 14,41 i 14,31 lat.

Profilaktyka policyjna w środowisku szkolnym

Sebastian Jan Kanty Czochron już w XVII w. podkreślał wagę działań uprzedzających, pisząc że należy najpierw „zapobiec złu, potem będzie czas na ukaranie przestępców”⁵. Jednakże naukowa geneza działań profilaktycznych wiąże się z osobą Heleny Radlińskiej, która ujmowała je jako zapobieganie kłęskom społecznym i wykołajeniom jednostek, takim jak nierząd, przestępstwo czy bezdomność⁶. Współcześnie, zdaniem Zbigniewa B. Gasia, profilaktyka obejmuje trzy wzajemnie uzupełniające się obszary działania: wspomaganie jednostki w radzeniu sobie z trudnościami zagrażającymi jej prawidłowemu rozwojowi i zdrowemu życiu, ograniczenie i likwidowanie czynników ryzyka (risk factors) zaburzających ten rozwój i dezorganizujących prowadzenie zdrowego trybu życia oraz wzmacnianie czynników chroniących (strenghts approach), sprzyjających prowadzeniu zdrowego stylu życia⁷. W naukach pedagogicznych pojęcie to wiąże się między innymi z zapobieganiem zachowaniom ryzykownym i akcentuje społeczny kontekst oddziaływań wychowawczych⁸. W 1957 r. wprowadzono klasyfikację opartą na trzech poziomach: pierwszorzędowym, drugorzędowym i trzeciorzędowym. Poziomowanie oddziaływań profilaktycznych stanowi dziś podstawę profesjonalnej profilaktyki zachowań ryzykownych. Opiera się jednak na nowym, wprowadzonym później podziale na profilaktykę uniwersalną, selektywną i wskazującą – w zależności od grupy docelowej, specyfiki oddziaływań i preferowanych celów. Na każdym poziomie stosowane są również odpowiednie strategie: informacyjne i edukacji normatywnej, edukacji rówieśniczej, kształtowania umiejętności życiowych, działań alternatywnych, interwencyjne, redukcji szkód, rozwoju zasobów środowisko-

⁵ Podaję za: S.J.K. Czochron, *Dysertacja o prawie kryminalnym... O wymiarze sprawiedliwości kryminalnej z przedmową Jana Widackiego*, Kraków 2009, s. 18.

⁶ H. Radlińska, *Pedagogika społeczna*, Warszawa 1961, s. 34.

⁷ Z.B. Gaś, *Szkolny program profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja*, Warszawa 2003, s. 19–20.

⁸ S. Śliwa, *Profilaktyka pedagogiczna*, Opole 2015, s. 10.

wych czy też strategię budowania więzi ze szkołą, opartą na koncepcji klimatu społecznego szkoły.

Szkoła jako jedno z najważniejszych środowisk wychowawczych wyposaża uczniów w wiedzę i umiejętności niezbędne do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, kulturowym, zawodowym i politycznym. Wprowadza ich w świat wartości humanistycznych (odpowiedzialności za siebie i innych, szacunku, uczciwości, sumienności, życzliwości, sprawiedliwości czy empatii) oraz sprzyja wzmocnianiu poczucia tożsamości narodowej i przywiązaniu do własnego dziedzictwa kulturowego. Stanowi tym samym ważne ogniwo w projektowaniu działań profilaktycznych mających na celu pomoc w podejmowaniu właściwych wyborów życiowych. Kształtowanie odpowiednich norm postępowania poprzez kompensowanie niedostatków wychowawczych wymaga jednak ścisłej współpracy z innymi instytucjami, działającymi w podmiotowym obszarze. Należy do nich między innymi Policja, ustawowo realizująca zadania z zakresu profilaktyki zachowań ryzykownych.

Stosownie do treści *Ustawy o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku*, inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym oraz współpraca w tym zakresie z organami państwowymi i organizacjami społecznymi, stało się częścią codziennej pracy funkcjonariuszy, wpisując się trwale w rozwiązania legislacyjne tej służby. Komendy wojewódzkie zobligowano między innymi do inspirowania i koordynowania programów prewencyjnych jednostek Policji, analizowania zjawisk kryminogennych, zwłaszcza dotyczących dzieci i młodzieży, a także opracowywania, wdrażania i koordynowania programów zapobiegających przestępczości i demoralizacji nieletnich⁹. Natomiast do właściwości komend miejskich (powiatowych) zadekretowano w szczególności działania związane z tworzeniem i realizacją (we współdziałaniu z właściwymi podmiotami) programów prewencyjnych ukierunkowanych na: zapewnienie mieszkańcom powiatu bezpieczeństwa i porządku w miejscach publicznych, eliminowanie przestępczości, ujawnianie, zapobieganie i zwalczanie zjawisk patologii społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem młodego pokolenia, analizowanie zjawisk kryminogennych oraz rozpoznanych zagrożeń przestępczością, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży, kreowanie w społecznościach lokalnych pozytywnego wizerunku Policji i jej działań, popularyzowanie wiedzy o działaniach uprzedzających w zakresie uwarunkowań dotyczących utrzymywania porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz aktywny udział w powiatowych przedsięwzięciach profilaktycznych¹⁰.

⁹ Zarządzenie nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 roku w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (z późn. zm.), Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji Nr 18 z dnia 15 października 2007 roku, s. 728–731.

¹⁰ Tamże, s. 731–733.

Szczegółowe zasady wykonywania zadań przez policjantów służby prewencyjnej dookreślono w *Zarządzeniu nr 1619 Komendanta Głównego Policji z 3 listopada 2010 roku*¹¹ w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich. W ramach codziennych obowiązków służbowych realizowane są czynności polegające przede wszystkim na informowaniu władz samorządowych i lokalnych społeczności o występujących na danym terenie zagrożeniach, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki małoletnich i nieletnich, inspirowaniu lokalnych społeczności do działań o charakterze prewencyjnym, uczestnictwie przedstawicieli komórek do spraw nieletnich i patologii w tworzeniu lokalnych systemów bezpieczeństwa i programów profilaktycznych, udziale w spotkaniach z małoletnimi i ich rodzicami, pedagogami oraz przedstawicielami innych podmiotów działających w obszarze profilaktyki społecznej, promowaniu wśród małoletnich i nieletnich bezpiecznych i społecznie pożądanых zachowań. Ich uzupełnieniem są działania prewencyjne¹² wykonywane w szczególności poprzez patrolowanie i obchód: rejonów szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych, miejsc grupowania się małoletnich, legitymowanie małoletnich pozostających w porze nocnej bez opieki rodziców (opiekunów) w miejscach i okolicznościach, w których mogą stać się ofiarami lub sprawcami czynów zabronionych, a w uzasadnionych przypadkach, przekazywaniu ich osobom uprawnionym, ujawnianie wśród nieletnich przypadków uprawiania prostytucji, sprzedaży i udostępniania alkoholu, wyrobów tytoniowych, środków odurzających, substancji psychotropowych lub prekursorów oraz reagowanie na każdą sytuację mogącą spowodować naruszenie dobra małoletniego.

Ważna rola w kształtowaniu zgodnych z prawem zachowań przypada dzielnicowemu, zobowiązanemu do współpracy ze placówką oświatową, która znajduje się w jego rejonie. Szkoła nie jest bowiem wyspą, wspierają ją inne instytucje wychowania pośredniego, które przekazują młodemu pokoleniu wartości, treści i umiejętności uznawane przez dorosłych za niezbędne w rozwoju kultury i społeczeństwa¹³. Kluczowe procedury wzajemnej współpracy ujęto w „Poradniku wystandaryzowanych zasad współpracy szkół i placówek z Policją”, wydanym przez Gabinet Komendanta Głównego Policji przy współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej w ramach ministerialnego programu „Bezpieczna i przyjazna szkoła”. Bez profilaktyki „szkoła staje się środowiskiem niebez-

¹¹ *Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z 3 listopada 2010 roku w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (z późn. zm.)*, Dziennik Urzędowy Komendy Głównej Policji Nr 11 z dn. 12 listopada 2010 roku.

¹² Tamże, s. 368.

¹³ B. Smolińska-Theiss, *Dzieciństwo jako status społeczny. Edukacyjne przywileje dzieci klasy średniej*, Warszawa 2014, s. 79–80.

piecznym wychowawczo dla uczniów, często również niebezpiecznym środowiskiem pracy dla personelu pedagogicznego i administracyjnego”¹⁴. To właśnie nauczyciele i pedagodzy znający możliwości swoich uczniów i ich środowisko rodzinne mieli dużą szansę zaobserwować pierwsze symptomy zaburzeń zachowania i tworzyć lub współrealizować z innymi podmiotami adekwatne programy ograniczające zachowania ryzykowne młodzieży. W przypadku organów policyjnych, pomocą w tym zakresie służyli zarówno funkcjonariusze z Wydziałów Prewencji: na jednoosobowych stanowiskach profilaktyków społecznych, z zespołów ds. profilaktyki, patologii i nieletnich, zespołów ds. wykroczeń, Rewirów Dzielnicowych, rzecznicy prasowi przewodnicy psów, jak również policjanci z Wydziałów Ruchu Drogowego. Swoją wiedzą i doświadczeniem w tym zakresie chętnie dzielili się zwłaszcza policjanci z komend przygranicznych.

Oddziaływania profilaktyczne adresowano najczęściej do całej społeczności szkolnej w ramach profilaktyki uniwersalnej, rzadziej do wybranej kategorii uczniów przejawiającej już symptomy demoralizacji. Stosowano przy tym właściwe strategie oparte na naukowych podstawach, wśród których przeważały strategie informacyjne, edukacyjne, alternatywne i kształtowania umiejętności życiowych oraz rozwoju zasobów środowiskowych. Wspomniano również o możliwości wykorzystania profilaktyki rówieśniczej (Będzin). Starano się również dostosowywać przekazywane treści, metody i formy działania do wieku uczniów na wszystkich etapach kształcenia, ich możliwości poznawczych i rodzaju zagrożeń występujących najczęściej w środowisku lokalnym. W zależności od potrzeb zainteresowanych, stopnia nasilenia i rodzaju zachowań problemowych zwracano szczególną uwagę na zagadnienia związane z odpowiedzialnością nieletnich za czyny karalne, ograniczaniem zachowań agresywnych i przemocowych (także w rzeczywistości wirtualnej), przeciwdziałaniem alkoholizmowi i zagrożeniom związanych z paleniem wyrobów tytoniowych, używaniem substancji psychoaktywnych (ze szczególnym uwzględnieniem dopalaczy), zapobieganiem zakażeniom HIV, a także przestrzeganiem zasad bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej.

Aktywność w obszarze profilaktyki zachowań ryzykownych młodzieży koncentrowała się przede wszystkim na: opracowywaniu i upowszechnianiu wśród niej materiałów informacyjnych dotyczących społecznie nieakceptowanych zjawisk i ich konsekwencji, zapobiegania demoralizacji i przestępczości nieletnich, promocji zdrowego stylu życia oraz alternatywnych form spędzania czasu wolnego, kształtowaniu pozytywnych relacji pomiędzy młodzieżą, Policją i szkołą, organizowaniu spotkań tematycznych dla młodzieży na temat odpowiedzialności nieletnich za popełniane czyny karalne, prawnych aspektów zażywania środków psychoaktywnych, zasad bezpieczeństwa w miejscach pu-

¹⁴ P. Migąła, *Wybrane elementy patologii społecznej w aspekcie ich uwarunkowań*, Józefów 2011, s. 176.

blicznych, cyberprzemocy i innych zagrożeń, podnoszenia poziomu świadomości społecznej o przejawach demoralizacji młodzieży oraz sposobów ich unikania, udzielaniu pomocy w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych, zaistniałych na terenie szkoły, w tym przeprowadzaniu interwencyjnych rozmów profilaktyczno-wychowawczych z nieletnimi wykazującymi oznaki niedostosowania, udziałle specjalistów ds. nieletnich i patologii w spotkaniach z rodzicami i kadrami pedagogiczną, podejmujących zagadnienia związane z przestępczością oraz demoralizacją dzieci i młodzieży w środowisku lokalnym, współpracy ze społecznością lokalną w działaniach mających wpływ na bezpieczeństwo dzieci i młodzieży w oparciu o zasady partnerstwa społecznego, współpracy z samorządem w ramach powiatowych komisji bezpieczeństwa i porządku, z organami administracji rządowej, instytucjami państwowymi, przekazywaniu władzom samorządowych informacji o występujących zagrożeniach, zwłaszcza w kontekście demoralizacji i przestępczości nieletnich. Policjanci uczestniczyli również w różnego rodzaju piknikach miejskich, konkursach i festynach szkolnych.

W projektowaniu działań o charakterze uprzedzającym pomocą służyły różne formy komunikacji: wystąpienia, prelekcje, warsztaty i scenki teatralne, konkursy plastyczne, dyskusje i debaty, pogadanki, rzadziej inne metody, takie jak turnieje czy testy wiedzy.

Tabela 1. Forma prowadzenia zajęć z udziałem Policji a powiat zamieszkania

		Powiat zamieszkania			
		przygraniczny		inny niż przygraniczny	
		N	%*	N	%*
Forma prowadzenia zajęć z udziałem Policji	wykład	65	49,2	63	44,7
	dyskusja	51	38,6	65	46,1
	film instruktażowy	40	30,3	39	27,7
	warsztat	34	25,8	37	26,2
	pokaz lub demonstracja	22	16,7	18	12,8
	konkurs	0	0,0	4	2,8
	inne	6	4,5	10	7,1
* procenty nie sumują się, gdyż można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź					

Źródło: badania własne.

Jak wynika z analizy danych zawartych w powyższej tabeli, uczniowie z powiatów przygranicznych najczęściej uczestniczyli w zajęciach w formie wykładu 65 (49,2%) i dyskusji 51 (38,6%). Z filmami instruktażowymi zetknęło się 40 (30,3%) osób, a z formą warsztatową – 1/4 osób w badanej grupie. Najmniej respondentów uczestniczyło w pokazie lub demonstracji 22 (16,7%) i w innych formach zajęć 6 (4,5%). Podobnie badani z powiatów innych niż przygraniczne najczęściej 65 (46,1%) uczestniczyli w zajęciach dyskusyjnych i w wykładach 63 (44,7%). Zajęcia w formie filmu instruktażowego odbyło 39 (27,7%) osób, natomiast w formie warsztatów – 37(26,2%) ankietowanych. W pokazie lub demon-

stracji uczestniczyło 18 (12,8%) uczniów, a w konkursach 4 (2,8%). Do uczestnictwa w innych formach zajęć przyznało się zaledwie 10 (7,1%) badanych osób. Jednocześnie najczęściej stosowane: wykłady, prelekcje czy też dyskusje, uznano za mało angażujące. Wśród młodzieży największym zainteresowaniem cieszyły się aktywne metody pracy, służące w wymiarze pedagogicznym nieocenioną pomocą w konstruowaniu i wykorzystywaniu już istniejących programów profilaktycznych do ograniczania zachowań ryzykownych.

Współpracę w tym zakresie koordynowały osoby odpowiedzialne za realizację zadań z zakresu profilaktyki zagrożeń społecznych właściwej jednostki Policji, a ze strony szkoły – najczęściej pedagodzy lub psychologzy szkolni. Komunikacja zazwyczaj przebiegała na zasadzie wzajemnego partnerstwa i rozpoczynała się najczęściej z inicjatywy szkoły, profilaktyka lub z odgórnego polecenia. Negatywnie wpływały na nią zwłaszcza czynniki o charakterze zewnętrznym: brak wsparcia rzeczowego ze strony urzędników miejskich czy utrudnienia w dostępie do niektórych informacji. Pewne zamieszanie wśród dyrektorów szkół wprowadziło zwłaszcza nowe *Rozporządzenie o ochronie danych osobowych*, co wynikało pospółu z kwestii etycznych, obawy o reakcję rodziców, troski o autorytet instytucji edukacyjnej, jak i z obawy przed konsekwencjami finansowymi. Przeszkodą stała się również częsta rotacja wewnątrz struktur policyjnych wynikająca z braków kadrowych. Niewątpliwie jednak kwestie finansowe podnoszono na pierwszym miejscu. Trzeba pamiętać, że ustawodawca nie przewidział finansowania działań profilaktycznych z budżetu Policji, zatem środki na ten cel pozyskiwano głównie od sponsorów.

Policyjna profilaktyka w opinii młodzieży

Poznanie opinii i oczekiwań uczniów oraz preferowanych przez nich wartości i celów życiowych, stanowi podstawę oddziaływań o charakterze wychowawczo-profilaktycznym. Istotna staje się zwłaszcza wczesna identyfikacja zachowań ryzykownych występujących u młodzieży szkolnej. Tymczasem aż 34 (20,1%) badanych w powiatach przygranicznych i 33 (21,3%) ankietowanych w pozostałych nie pamiętało przekazywanych im treści o charakterze profilaktycznym. Może to świadczyć o pewnym rozdźwięku pomiędzy oczekiwaniami uczniów a ocenami bieżącej sytuacji w placówce oświatowej. Być może przekazywane treści lub sposoby prowadzenia zajęć nie zachęcały do zaangażowania i głębszej refleksji nad konsekwencjami niewłaściwych wyborów.

Wzmacnianie czynników chroniących i redukcja czynników ryzyka wymaga wiąże się także z analizą motywów skłaniających młodzież do ich demonstrowania.

Jednym z nich jest poczucie przynależności do grup rówieśniczych, które w okresie dojrzewania stają się ważnym punktem odniesienia. Prezentowane przez nich wartości i zasady postępowania nie zawsze są pozytywne. Dokonywane

wspólnie czyny nieakceptowane społecznie (na przykład dewastowanie mienia publicznego) traktowane są jako przejaw solidarności i lojalności wobec niej i mają zapobiegać bolesnemu odrzuceniu. Środowisko takich grup staje się wyjątkowo atrakcyjne zwłaszcza dla osób z podobnymi problemami, pozwala zaspokoić potrzeby afiliacji i bezpieczeństwa zachwiane przez konflikty w rodzinie, a także odbudowuje poczucie własnej wartości nadwerżone przez niepowodzenia szkolne¹⁵. To właśnie ich wpływ, dążenie do uzyskania ich akceptacji i przyjaźni, 173 (64,3%) osoby z powiatów przygranicznych uznały za najczęstszą przyczynę zachowań ryzykownych podejmowanych przez swoich rówieśników.

Tabela 2. Motywy zachowań ryzykownych a powiat zamieszkania

		Powiat zamieszkania			
		przygraniczny		inny niż przygraniczny	
		N	%*	N	%*
Motywy zachowań ryzykownych	wpływ rówieśników, dążenie do uzyskania ich akceptacji i przyjaźni	173	64,3	161	58,3
	próba zaimponowania innym	159	59,1	137	49,6
	wpływ telewizji, Internetu, gier komputerowych itp.	102	37,9	99	35,9
	ucieczka od pustki, stresu, nudy bądź samotności	60	22,3	90	32,6
	problemy rodzinne, szkolne, z rówieśnikami	55	20,4	93	33,7
	ciekawość, poszukiwanie nowych wrażeń	78	29,0	57	20,7
	chęć pocucia się jak osoba dorosła	61	22,7	56	20,3
	brak wiedzy na temat konsekwencji zachowań ryzykownych	32	11,9	61	22,1
	dowartościowanie swojej osoby, niska samoocena	46	17,1	39	14,1
	brak atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego	17	6,3	23	8,3
	inne	0	0,0	4	1,4
* procenty nie sumują się, gdyż można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź					

Źródło: badania własne.

Uczniowie wskazywali (zob. Tabela 2) także: na próby zaimponowania innym, zwłaszcza starszym kolegom – 159 (59,1%), wpływ telewizji, Internetu, gier komputerowych itp. – 102 (37,9%), ucieczkę od pustki, stresu, nudy bądź samotności – 60 (22,3%), problemy w najbliższym środowisku – 55 (20,4%), ciekawość, poszukiwanie nowych wrażeń – 78 (29,0%), chęć spróbowania różnych stron „dorosłości” – 61 (22,7%), dowartościowanie swojej osoby, prze-

¹⁵ L. Jakubowska, *Zjawisko przestępczości kryminalnej*, <https://dknuwnazwa.wordpress.com/zjawisko-przestepczosci-kryminalnej-lidia-jakubowska/>.

zwycięzenie poczucia niższości – 46 (17,1%), brak wiedzy o konsekwencjach postępowania wbrew normom społecznym – 32 (11,9%), i wreszcie na brak atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego – 17 (6,3%).

Również zdecydowanie największy odsetek młodzieży z pozostałych powiatów uznał wpływ swoich rówieśników 161 (58,3%) za główną okoliczność skłaniającą do zachowań problemowych. Dla innych podejmowanie ryzyka wiązało się z próbami zaimponowania 137 (49,6%), wpływem środków masowego przekazu 99 (35,9%), problemami w najbliższym środowisku 93 (33,7%), chęcią ucieczki od monotonii życia codziennego 90 (32,6%), ciekawością, poszukiwaniem nowych wrażeń 57 (20,7%), brakiem wiedzy o konsekwencjach postępowania wbrew normom społecznym 61 (22,1%), chęcią spróbowania różnych stron „dorosłości” 56 (20,3%), dowartościowaniem własnej osoby, przezwyciężeniem poczucia niższości 39 (14,1%) oraz niedostatkami atrakcyjnych form spędzania czasu wolnego 23 (8,3%). Na przyczyny nie wymienione powyżej wskazało 4 (1,4%) uczniów. Wskazania były zatem dość zróżnicowane, jednak bez względu na miejsce zamieszkania negatywny wpływ grup rówieśniczych wskazywany był jako najczęstszy motyw zachowań przestępczych. Zwłaszcza w sytuacjach, gdy reprezentowane przez nie wzorce zachowań i systemy wartości przechodziły w zasady postępowania, a rodzice i instytucje wychowawcze wykazywały się niewystarczającą kontrolą¹⁶.

Tabela 3. Prowadzący zajęcia profilaktyczne a powiat zamieszkania

		Powiat			
		przygraniczny		inny niż przygraniczny	
		N	%*	N	%*
Prowadzący zajęcia profilaktyczne	policjant	133	65,5	54	30,3
	pedagog	53	26,1	41	23,0
	osoba z poza szkoły	21	10,3	42	23,6
	psycholog	26	12,8	30	16,9
	nauczyciel	23	11,3	19	10,7
	nie pamiętam	23	11,3	24	13,5
	pozostałe	26	12,8	22	12,4
* procenty nie sumują się, gdyż można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź					

Źródło: badania własne.

Następnie poproszono uczniów o wskazanie osoby prowadzącej zajęcia profilaktyczne, w których uczestniczyli (tabela 3). Na pierwszym miejscu respondenci ulokowali funkcjonariusza Policji. W powiatach przygranicznych odpowiedziało tak 133 (65,5%) badanych, a więc niemal o połowę więcej 54 (30,3%) niż w pozostałych. Pedagog szkolny znalazł się na drugiej pozycji, zy-

¹⁶ Tamże.

skując odpowiednio 53 (26,1%) i 41 (23,0%) głosów. Nie sposób zatem przecenić jego roli w tworzeniu lokalnych zintegrowanych programów profilaktycznych i znaczenia współpracy pomiędzy a organami policyjnymi.

Kolejne zadane respondentom pytanie dotyczyło osoby, która według nich powinna realizować działania profilaktyczne wśród młodzieży (tabela 4).

Tabela 4. Osoba odpowiedzialna za prowadzenie zajęć profilaktycznych w opinii młodzieży a powiat zamieszkania

Osoba odpowiedzialna za prowadzenie zajęć profilaktycznych w opinii młodzieży	Powiat			
	przygraniczny		inny niż przygraniczny	
	N	%*	N	%*
Rodzice/opiekunowie	206	76,6	171	62,6
Szkoła	155	57,6	137	50,2
Sama młodzież	92	34,2	128	46,9
Policjanci	87	32,3	82	30,0
Osoby duchowne	35	13,0	21	7,7
Urzednicy państwowi	10	3,7	24	8,8
Inne osoby	110	40,9	31	11,4

Źródło: badania własne. procenty nie sumują się, gdyż można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź

Respondenci z powiatów przygranicznych najczęściej 206 (76,6%) pozo-stawiali realizację działań profilaktycznych rodzicom (opiekunom), następnie kadrze pedagogicznej 155 (57,6%) i rówieśnikom 92 (34,2%). 110 osób (40,9%) w badanej grupie wskazało na innych ludzi (między innymi tzw. celebrytów cieszących się autorytetem wśród młodego pokolenia). Policyjnych profilaktyków akceptowało 87 (32,3%), duchownych 35 (13,0%) osób, a urzędników państwowych zaledwie 10 (3,7%). Również uczestnicy z pozostałych powiatów pozostawali zwolennikami przekazywania wiedzy przez rodziców lub opiekunów 171 (62,6%), kadrę pedagogiczną 137 (50,2%) i doświadczanych rówieśników 128 (46,9%). Na policjantów wskazało 82 (30,0%), na urzędników państwowych 24 (8,8%), a na duchownych 21 (7,7%) osób. O innym osobach pomyślało zaledwie 31 (11,4%) osób w badanej grupie.

Zatem osoby z powiatów przygranicznych istotnie częściej wskazywały na rodziców lub opiekunów, szkołę oraz inne osoby, natomiast uczniowie z powiatów innych niż przygraniczne istotnie częściej uznawali samą młodzież oraz urzędników państwowych jako odpowiedzialnych za profilaktykę społeczną. Niekwestionowanym autorytetem pozostawało jednak środowisko rodzinne. Z uwagi na jego nieocenioną rolę w kształtowaniu norm etycznych i wzorów zachowania akceptowanych w lokalnym kręgu kulturowym, do jego członków również adresowano policyjne oddziaływania profilaktyczne.

Autorkę interesowało również czy młodzież szkolna uczestnicząca w zajęciach z obszaru profilaktyki zachowań ryzykownych, realizowanych przez

funkcjonariuszy Policji w wybranych powiatach województwa śląskiego, uznała je za potrzebne, spełniające oczekiwania młodzieży oraz przekazujące wiedzę przydatną w życiu codziennym.

Wskazania uczniów z powiatów przygranicznych były dość zróżnicowane, jednak najważniejsza dla nich okazała się szybka reakcja na zagrożenia – 140 (53,8%). Istotnie często oczekiwano też pomocy w rozwiązywaniu problemów 120 (46,2%), prowadzenia zajęć o interesującej tematyce 105 (40,4%) oraz informowania o zagrożeniach i sposobach zabezpieczania 93 (35,8%). Osoby, które oczekiwały organizowania akcji informacyjnych, stanowiły 1/4 badanej grupy 66 (25,4%). Zaledwie 20 (7,7%) osób oczekiwało wydłużenia czasu trwania zajęć profilaktycznych, 15 (5,8%) – skrócenia ich czasu. Niezdecydowani stanowili 46 (17,7%) badanej grupy. Incydentalnie 6 (2,3%) wskazywano na inne oczekiwania.

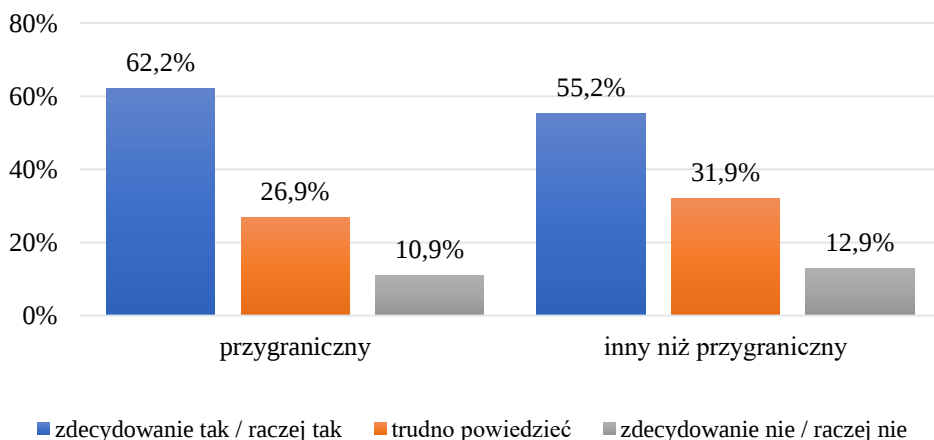
Tabela 5. Oczekiwania wobec Policji w związku z jej działalnością profilaktyczną a powiat zamieszkania

Oczekiwania wobec Policji w związku z jej działalnością profilaktyczną	Powiat			
	przygraniczny		inny niż przygraniczny	
	N	%*	N	%*
szybka reakcja na pojawiające się zagrożenia	140	53,8	132	48,5
pomoc w rozwiązywaniu problemów	120	46,2	108	39,7
prowadzenie zajęć o tematyce interesującej młodzież	105	40,4	99	36,4
informowanie o zagrożeniach i sposobach zabezpieczania	93	35,8	105	38,6
organizowanie kampanii i akcji informacyjnych	66	25,4	73	26,8
wydłużenie czasu trwania zajęć profilaktycznych	20	7,7	12	4,4
skrócenie czasu trwania zajęć profilaktycznych	15	5,8	31	11,4
nie zastanawia(e)m się nad tym	46	17,7	58	21,3
inne	6	2,3	11	4,0

Źródło: badania własne (procenty nie sumują się, można było wybrać więcej niż jedną odpowiedź).

Również uczniowie z powiatów innych niż przygraniczne najczęściej 132 (48,5%) oczekiwali szybkiego reagowania na zagrożenia. Istotnie często oczekiwano też pomocy w rozwiązywaniu problemów 108 (39,7%), informowania o zagrożeniach i sposobach zabezpieczania 105 (38,6%) oraz prowadzenia zajęć o interesującej tematyce 99 (36,4%). Badani oczekujący organizowania akcji informacyjnych stanowili ponad 1/4 badanej grupy (26,8%). Zaledwie 12 (4,4%) osób oczekiwało wydłużenia czasu trwania zajęć profilaktycznych, 31 (11,4%) – skrócenia ich czasu, a 11 (4,0%) wskazało inne oczekiwania. Nie zastanawiało się nad tym zagadnieniem 58 (21,3%) z badanej grupy. Tym samym oczekiwania wobec Policji osób z poszczególnych powiatów okazały się zbieżne.

W dalszej kolejności przeprowadzono analizę zależności pomiędzy opinią o potrzebie realizacji działań Policji w zakresie profilaktyki zachowań ryzykownych młodzieży a miejscem zamieszkania badanych nie odnotowując jednak istotnych zależności (zob. Wykres 1.) Młodzież z powiatów przygranicznych biorąca udział w działaniach profilaktycznych Policji najczęściej uważała, że są one potrzebne 74 (62,2%). Osoby, które nie potrafiły określić czy wspomniane działania są potrzebne stanowiły 32 (26,9%) badanej grupy, natomiast 13 (10,9%) osób uważało, że profilaktyka policyjna ma drugorzędne znaczenie. Podobnie uczniowie z pozostałych powiatów uznawali zasadność prowadzenia takich zajęć 64 (55,2%). Osoby, które nie miały zdania na ten temat stanowiły 37 (31,9%) badanej grupy, a 15 (12,9%) podchodziło do nich bez większej refleksji, uznając je za niepotrzebne.

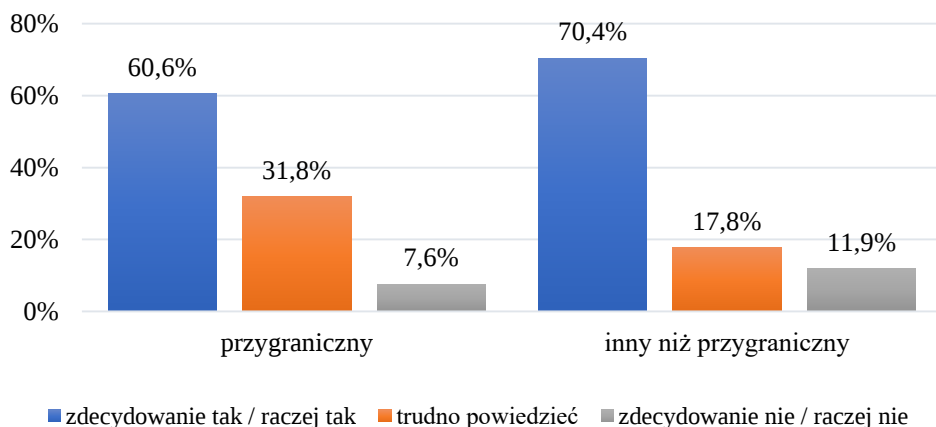
Wykres 1. Potrzeba działań Policji w zakresie profilaktyki zachowań ryzykownych młodzieży a powiat zamieszkania

Źródło: oprac. własne.

Warto pamiętać przy tym, że uczestnictwo w zajęciach profilaktycznych z udziałem policjanta miało prawie zawsze charakter obligatoryjny i tak przede wszystkim postrzegają je młodzież ze wszystkich powiatów.

Dopełnieniem powyższych rozważań stały się odpowiedzi na pytanie o użyteczność przekazywanej wiedzy w życiu codziennym. Ponad 80 (60,6%) osób odpowiedziało na pytanie twierdząco. Przeciwnego zdania było 10 (7,6%). Osoby niezdecydowane stanowiły ponad 1/3 badanej grupy (31,8%). Także i uczniowie z powiatów innych niż przygraniczne uznali 95 (70,4%) przydatność uzyskanych podczas zajęć treści. Odmienny pogląd wyraziło 16 (11,9%) badanej grupy, a zdania w tej kwestii nie potrafiło sprecyzować 24 (17,8%). Po uczestnictwie w działaniach profilaktycznych osoby z powiatów innych niż

przygraniczne częściej niż pozostałe doceniały użyteczność przekazywanych im informacji (zob. Wykres 2.)

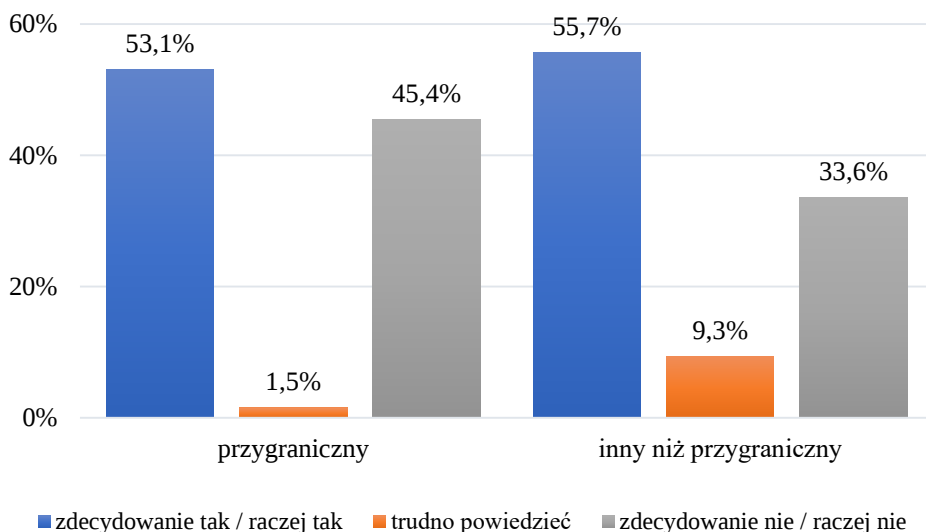

Wykres 2. Przydatność wiedzy przekazywanej podczas zajęć z udziałem Policji w życiu codziennym a powiat zamieszkania

Źródło: oprac. własne.

Badani z powiatów innych niż przygraniczne w 78 (58,6%) zadeklarowali również, że ich wiedza o zachowaniach ryzykownych zwiększyła się po przeprowadzonych zajęciach, ponad 1/3 (33,1%) osób zajęła stanowisko przeciwne, a 11 (8,3%) osób nie potrafiło odpowiedzieć na to pytanie.

Uczniowie z powiatów przygranicznych także podkreślali, że ich wiedza o zachowaniach ryzykownych zwiększyła się po zajęciach 69 (53,1%). Niemniej blisko połowa – 59 (45,4%) odpowiedziała negatywnie, a 1,5% osób nie potrafiło wyrazić swojego zdania. Dostosowanie treści do wieku odbiorców, aktywne metody prowadzenia zajęć z pewnością przyczyniały się utrwalenia zasłyszanych wiadomości i wykorzystania zdobytych umiejętności w sytuacjach kryzysowych. Niepokoi jednak wysoki wskaźnik negatywnych odpowiedzi.

Wykres 3. Zwiększenie się wiedzy na temat zachowań ryzykownych po uczestnictwie w zajęciach profilaktycznych z udziałem Policji

Źródło: oprac. własne.

Zakończenie

Szkoły są szczególnym miejscem prowadzenia profilaktyki pedagogicznej, zapewniającej prawidłową realizację procesu wychowawczego. Podstawą osiągnięcia sukcesu jest jednak współpraca ze środowiskiem rodzinnym, organizacjami społecznymi, organami państwowymi i organami samorządu terytorialnego. W nurt ograniczania zachowań ryzykownych młodych ludzi wpisują się między innymi działania Policji określone w *Koncepcji Profilaktyki Społecznej na lata 2015–2018*. Nie ograniczają się one do samych uczniów i terenu szkoły, ale obejmują również środowiska pozaszkolne, gdyż tylko to daje gwarancję osiągnięcia sukcesu.

Dla wielu kontakt z przedstawicielami prawa nadal pozostaje niezapomnianym przeżyciem. Należy to wykorzystać, mianując odpowiednie osoby na stanowiska specjalistów ds. profilaktyki. Posiadane przez nich umiejętności (zwłaszcza umiejętność nawiązywania więzi emocjonalnych z młodymi odbiorcami), kompetencje zawodowe, zdobyte doświadczenie, uzupełnione wiedzą o prawidłowościach rozwojowych dzieci, stanowią podstawę w pracy z młodymi ludźmi. Prowadzący muszą wzbudzać zaufanie i postępować zgodnie z przekazy-

wanymi wartościami, bowiem każda nieszczerłość z ich strony zostanie natychmiast zauważona i odpowiednio skomentowana. Czynnikiem, który weryfikuje profilaktyka jest młodzież, zatem należałoby wsłuchać się bardziej w jej oczekiwania i potrzeby informacyjne, stwarzając okazję do przedmiotowej dyskusji.

Wzmacnianie czynników chroniących i ograniczanie czynników ryzyka opiera się przede wszystkim na analizie motywów skłaniających młodych ludzi do eksperymentowania z zachowaniami niepokojącymi dorosłych. Szczególne znaczenia nabiera zwłaszcza uczestnictwo w nieformalnych grupach rówieśniczych. Przynależność do niej zaspokaja ważne potrzeby psychiczne i społeczne uczniów. Z drugiej strony natomiast (zwłaszcza w sytuacji występowania konfliktów rodzinnych lub problemami z nauką) zwiększa prawdopodobieństwo wystąpienia zaburzeń zachowania, odrzucenia autorytetu rodziców i instytucji wychowawczych oraz przyjęcia systemu norm i wartości nie aprobowanych przez społeczeństwo.

Uzyskaną wiedzę, poszerzoną o występujące w środowisku lokalnym zagrożenia, można skutecznie wykorzystać do ograniczania tychże zachowań w duchu poszanowania indywidualnych wyborów. Dotyczy to między innymi stopniowego odchodzenia od metod podających na rzecz aktywnego udziału w programach uprzedzających i stosowania strategii edukacyjnych, czyli konsekwentnego dostosowywania działań do szybko zmieniających się realiów codzienności szkolnej. Także przekazywane treści muszą wzbudzać autentyczne zainteresowanie uczniów, uwzględniać potrzeby edukacyjne i możliwości psychofizyczne danego wieku, jednocześnie opierając się na solidnych fundamentach naukowych i najnowszych osiągnięciach badaczy. Dobrze zaprogramowane i długoterminowe działania pozwalają na wczesne rozpoznanie potencjalnych przyczyn ryzyka i wdrożenie działań zapobiegawczych, przyczyniając się do zwiększenia skuteczności policyjnej profilaktyki w społeczności szkolnej. Należy jednak pamiętać, że efekty tej pracy będą widoczne dopiero w dłuższej perspektywie czasowej i że nie zawsze będą one zgodne z przyjętymi założeniami.

Bibliografia

- Czochron S.J.K., *Dysertacja o prawie kryminalnym... O wymiarze sprawiedliwości kryminalnej z przedmową Jana Widackiego*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2009.
- Gaś Z.B., *Szkolny program profilaktyki: istota, konstruowanie, ewaluacja*, Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, Warszawa 2003.
- Kocik L., *Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata*, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków 2006.

- Jakubowska L., *Zjawisko przestępczości kryminalnej*, <https://dknuwnazwa.wordpress.com/zjawisko-przestepczosci-kryminalnej-lidia-jakubowska/>.
- Migała P., *Wybrane elementy patologii społecznej w aspekcie ich uwarunkowań*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów 2011.
- Pokolenie instant*, <http://fleximama.pl/pokolenie-instant/#>.
- Pospiszył K., *Resocjalizacja. Teoretyczne podstawy oraz przykłady programów oddziaływań*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1998.
- Radlińska H., *Pedagogika społeczna*, Wydawnictwo Ossolineum, Warszawa 1961.
- Smolińska-Theiss B., *Dzieciństwo jako status społeczny. Edukacyjne przywileje dzieci klasy średniej*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2014.
- Śliwa S., *Profilaktyka pedagogiczna*, Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Opole 2015.
- Świda-Ziemba H., *Permisywizm moralny postawy polskiej młodzieży*, [w:] *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, red. J. Mariański, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002.
- Zarządzenie nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 roku w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (z późn. zm.)*
- Zarządzenie nr 1619 Komendanta Głównego Policji z 3 listopada 2010 roku w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich oraz działań podejmowanych na rzecz małoletnich (z późn. zm.)*

About the prevention of risky behavior in the police in the school environment

Summary

Youth is the age category most vulnerable to exhibiting behaviors inconsistent with the generally accepted normative system. Some of them are an integral part of adolescence and pass with age, while others lead to developmental disorders. As a consequence, they require the intervention of specialized services that face new challenges and threats related to the dynamically changing social reality. This requires close cooperation with all educational environments, shaped both by the social needs and expectations of its participants, and by legal and political regulations at the central level. Today, risky behavior takes on a completely new character.

Keywords: youth, Police, prevention, school, risky behavior.